

Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe

Uitgave 2014

Inhoud 2014

Voorwoord	3
Wolven op de Veluwe	4
Jaarprogramma 2014 – 2015	11
Vleermuizeninventarisatie	15
Boomplantdag	17
Nestkastenproject Radio Kootwijk	19
Territoriumgedrag	20
Giga wesp	21
Hongerige zwijnen	23
Bijzondere waarnemingen	24
Vrijwilligerswerk in natuurgebieden	26
Overzicht activiteiten en giften	28

tekeningen: Henk Bonekamp / Foto's: SBDV.

Alle foto's in dit boekje zijn in kleur te zien op de site sbdv.nl

De mens is het intelligentste van alle dieren en het meest dwaze.

Namens de dieren, Diogenes (412 - 323 voor Chr.)

Het voortbestaan van de diersoorten op aarde is afhankelijk van de gevoelige balans van de natuur. Tot nu toe hebben vele dieren de inbreuk van de mens op hun bestaan overleefd. Maar wanneer wij niet leren de dieren op hun juiste waarde te schatten en een plaats op deze aarde voor hen zeker stellen, bestaat het gevaar dat wij de rijke en kleurrijke wereld ontdoen van vele bewoners. Wij hopen en geloven dan ook dat u, samen met ons, ons enthousiasme voor de dierenwereld in al zijn vormen kunt delen.

Voorwoord

Waar moet een voorwoord aan voldoen? Ik lees nog wel eens een tijdschrift en lees dan vaak met belangstelling het voorwoord want ik weet dat ik er ook weer een keer aan moet geloven. Een terugblik? Trachten vooruit te kijken? Uiteraard goede wensen. Ik geef ook graag een overweging mee. Hier komt er een. Een geitenboer in Canada sprak dit in een documentaire. Hij was gek op zijn geiten.

**“geluk is niet te koop, maar een geit wel
en dat komt aardig in de buurt van geluk”**

In plaats van een geit kan iedereen zijn eigen geluk invullen. Ik zou “paard” kunnen invullen, of, lang geleden toen ik nog imker was, de geur en het geluid van een net geopende bijenkast. Ik krijg nu nog heimwee naar dat luchtje.

Velen van ons zullen als geluk iets van thuis, vrouw, kinderen, kleinkinderen in kunnen vullen. Voor dit voorwoord hou ik het bij iets uit de natuur. U bent niet voor niets vriend van de Dierenwereld Veluwe. Na de dialezing van Berthus en Ini Maassen in oktober 2013 kwamen allerlei jeugdherinneringen naar boven. Hoe en wanneer begon mijn “geluk”?

Ik ben een jaar of vijf, ik zit bij mijn vader achterop de fiets, beentjes in de fietstas, mijn broertje op een zadeltje op de stang van de fiets. Ik herinner me een wild-rooster. Het moet de Wieselseweg geweest zijn. We zagen wilde zwijnen de weg oversteken. Ik vond het vooral eng. Ook zo iets doms: ik zag, al wel 30 jaar geleden, samen met mijn broertje, fietsend op de Wieselseweg, een groot edelhert, vrij dichtbij en “minutenlang” stil staand.

Ik kijk nog altijd naar die plek als ik erlangs fiets!! Wat heet geluk?

Ik heb weer een voorwoord en dat is ook geluk. Tijdens het schrijven zijn weer tientallen natuurgeluksmomenten gepasseerd.

Het bestuur van de Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe wenst u heel veel voor-spoed, gezondheid en ook veel natuurgeluk toe in het nieuwe jaar.

Henk Bonekamp,
voorzitter

Wolven op de Veluwe

Henry Kats

Laatst was ik, zoals gewoonlijk, weer eens ergens op de Veluwe in een bosgebied. Dit keer in de boswachterij Ugchelen-Hoenderloo, een voor mij bekend terrein. Het was rustig weer en een prettige temperatuur voor een lange wandeltocht. Ik had al een bepaalde route in mijn hoofd zitten waardoor ik voor zonsondergang weer uit het bos zou zijn. De fiets heb ik ergens tegen een boom gezet en ---- op pad. Ik wandel liever in het bos en over de heide dan dat ik dit op de fiets doe. Als je wandelt hoor je meer en sta je makkelijker even stil om met de verre kijker het bos in te turen. Je bent intenser met het bos, de planten en de dieren bezig. Overal hoor je het prachtige geluid van vogels, het roffelen van de grote bonte specht, twee raven die elkaar vertellen dat er een mens in het bos loopt.

Langzaam kom ik in de richting van de Hoog Buurlose heide. Ik hoor een geelgors, zo'n ti ti ti ti tèt-geluid. Met een beetje fantasie lijkt het zingen van deze vogel op de eerste tonen van de vijfde symfonie van Beethoven. Waar zou hij zitten? Nog nagenietend loop ik weer verder. Hoog in de lucht het geluid van een buizerd. Ineens zie ik links iets bewegen, een prachtig edelhert komt langzaam uit de dekking. Zekerend naar alle kanten heeft hij mij niet in de gaten. Er beweegt nog meer in de dekking en rustig loopt een aantal herten, vergezeld van wat spitsers (mannelijke edelherten in het tweede levensjaar met het eerste onvertakte gewei) de heide op. Ik blijf doodstil achter wat struiken staan en kan het eerste hert met mijn verre kijker goed observeren. Vergis ik mij nu niet? Ik heb dat hert al eerder gezien, begin van de zomer in de Oostvaardersplassen. Het was kort na het vegen van zijn gewei. Dat gewei had zo een bijzondere vorm dat een vergissing volgens mij is uitgesloten.

Er zijn de laatste tijd wel vaker herten uit de Oostvaardersplassen waargenomen op de Veluwe, had ik van een goede bekende vernomen. Zwemmen kunnen edelherten redelijk goed en via de gerealiseerde ecologische verbindingzones is het geen probleem meer om naar de Veluwe te trekken. De andere herten komen mij niet bekend voor. Het roedel bestaat uit zes herten en twee spitsers.

Het loopt al tegen het einde van de middag, de zon is al wat aan het zakken en laat een heel apart licht over de heide schijnen. Plotseling worden de herten onrustig, ze lopen de dekking in. Zou ik de oorzaak zijn? Het roedel heeft geen verwaaiing van mij gehad, ik denk dat de spiegeling van de lage zon in de lenzen van de verre kijker ze heeft gealarmeerd. De nog wat onnozele spitsers blijven wat achter. Dan gebeurt er iets dat ik nog nooit had waargenomen. Met een grote sprong is er vanuit het niets ineens een ander dier bij een van de spitsers. Ik dacht in eerste instantie dat het een hond was maar een hond zal dit zo niet doen, die zal erbij blaffen, dat doet een wolf niet. Hij heeft ook langere poten dan een hond in verhouding tot het lichaam. Het moet volgens mij een wolf zijn. Een wolf heeft kortere oren dan een hond, een soepele elastische gang en een volle hangende staart. Een kennis van me had me gezegd dat hij er van overtuigd was dat hij een keer 's avonds een wolf had

horen huilen in deze omgeving. Het zou kunnen want er was in 2011 waarschijnlijk een wolf gesignaleerd bij Duiven en begin juli 2013 was er een doodgereden wolvijn gevonden bij Luttelgeest. Allerlei gedachten gingen er door mij heen: als er één wolf hier is kunnen het er ook meer zijn, ze zijn zo schuw dat ze niet snel opgemerkt zullen worden. De wolf heeft de spitsers bij de nek gepakt, het dier heeft geen schijn van kans. Alle andere herten zijn direct gevlucht. Het gevecht is

snel beslist. Rustig gaat de wolf aan zijn maal beginnen. Ademloos bekijk ik het tafereel. De eerste wolf in de vrije natuur die ik waarneem. Ik kon mijn geluk niet op om dit te zien en had niet gedacht dat ik dit in mijn leven ooit zou meemaken. Het is een unicum dat ik hier getuige van ben want wolven zijn erg schichtig en laten zich niet gauw zien. Zoals vaak het geval is heb ik ook nu helaas geen foto toestel bij me, geen bewijsmateriaal dus.

Tot zover dit verhaal. Veel is waar gebeurd maar..... het edelhert dat vanuit de Oostvaardersplassen hier naar toe was gekomen en het laatste stukje over de wolf? Wat denkt u, verzonnen zeker?

“Helaas wel” moet mijn antwoord zijn maar het gaat mijns inziens wel gebeuren. Over die doodgereden wolvijn bij Luttelgeest verscheen eind oktober 2013 een persbericht dat drie gerenommeerde instituten het fout hadden. De wolvijn was niet zelf hier naartoe gekomen zoals men had gedacht of gehoopt. Op zich netjes dat fouten na hernieuwd onderzoek worden toegegeven. Bij dit hernieuwde onderzoek

naar de afkomst en doodsoorzaak van deze wolf kwam vast te staan dat er, na een CT-scan en röntgenfoto's van het kadaver, kogelrestanten waren aangetroffen. Dit was bij eerder onderzoek niet vastgesteld. Ook de beverresten die in de maag zaten zijn opnieuw onderzocht. Ze blijken afkomstig te zijn van een Poolse bever. De wolvin, die vermoedelijk uit de Karpaten afkomstig was, is waarschijnlijk in Polen doodgeschoten, overreden en hier gedumpt, waarom zal waarschijnlijk nooit duidelijk worden.

Tijdens excursies vertel ik de mensen over de belangrijkheid van ecologische verbindingen. Via deze verbindingen heeft de Veluwe armen gekregen in omliggende natuurgebieden, die met elkaar verbonden worden waardoor allerlei dieren zich kunnen verplaatsen en zich in dié gebieden kunnen vestigen waar het de beste biotoop is voor de soort. Zijn er kinderen aanwezig bij een excursie dan zeg ik vaak dat ik het waarschijnlijk niet --- maar zij wél zullen meemaken dat er wolven in onze vrije natuur voorkomen. Toch wordt de kans steeds groter dat ik dit wel mee ga maken omdat de wolf aan een opmars bezig is. De terugkeer van de wolf lijkt in een stroomversnelling te zijn gekomen. Als je leest over de verspreidingsgebieden van wolven, dan komen ze steeds dichterbij ons land. Een wolf kan per nacht wel zo'n 50 km afleggen, met af en toe een prooi en een rustdag is een afstand van een paar honderd km in enkele weken geen probleem. In 2013 leefden er 23 wolvenroedels in Duitsland en ongeveer 30 roedels in Polen. Een wolvenroedel bestaat meestal uit: een volwassen reu en teef, jongen die in dit jaar zijn geboren, en halfwas jongen van vorig jaar. Het territorium van een roedel bedraagt ongeveer 250 vierkante kilometer. Als ze 1 à 2 jaar zijn gaan ze zwerven om een nieuw leefgebied te vinden. Dat kan en zal ook richting Nederland gaan. Uiteraard hopen ze daar een partner te vinden. Als dat gebeurt, ontstaat er een nieuw roedel. Maar een solitaire wolf, mannelijk of vrouwelijk in wat voor leeftijd dan ook kan voor langere tijd een gebied bewonen.

Natuurlijk moeten natuurgebieden en verbindingen in ons land en in de aangrenzende landen geschikt zijn voor wolven anders wordt het moeilijk voor deze diersoort om zich verder uit te breiden naar ons land. Er moeten dekking, rustige gebieden, water en prooidieren zijn. We hebben alles voor ze.

Er zijn echter veel obstakels op hun weg, verstedelijking, snelwegen, versnipperde gebieden. Wie betaalt de kosten van een opgevreten schaap? Komen toeristen nog wel naar een gebied waar wolven zijn? Vooroordelen over wolven zullen barrières zijn die moeilijk even op te lossen zijn. Generaties zijn opgevoed met Roodkapje en de boze wolf, de wolf en de zeven geitjes en Midas Wolf uit de Donald Duck. Gelukkig is daar het goedaardige wolfje nog en de sympathieke Bor de Wolf uit Sesamstraat. Dan hebben we nog het prachtige lied 'Dodenrit' uit 1974 van drs. P. (Heinz Hermann Polzer). Het gaat over een familie die met een trojka op weg gaat naar Omsk, daar nooit aankomt en verslonden wordt door wolven.

*"De donkere gedaanten zijn bijzonder vlug ter been
Ze lopen op vier poten, en ze kijken heel gemeen
Ze hebben grote tanden, dat is duidelijk te zien
Het zijn waarschijnlijk wolven, en kwaadaardig bovendien".*

De wolf heeft een vrij negatief beeld in ons land. Vooroordelen over wolven, dát is iets waar we aan moeten werken als natuurorganisaties. Hoe gaan we met de wolf om, wat voor plaats krijgt hij in ons land. De, helaas veel te vroeg overleden, bioloog dr. Harm van der Veen heeft in 1991 samen met Ruud Lardinois het boek "De Veluwe Natuurlijk" uitgebracht. Het is een pleidooi voor een Veluwe zonder rasters, met natuurlijke begrazing en roofdieren waardoor bestandsregulering van edelherten, wilde zwijnen en reeën op een natuurlijke wijze gerealiseerd zou kunnen worden met minimaal ingrijpen van jagers. De discussie over de ideeën van dr. Harm van der Veen om van de Veluwe een aaneengesloten gebied te maken waar wisenten en wolven begrazing en predatie zouden bepalen was al van een veel eerder tijdstip namelijk 1975 – 1976 en alle jaren daarna. Zelden heeft iemand zoveel kritiek gekregen op zijn zienswijze op natuurbeheer als deze bioloog. Heel veel kritiek en negatieve reacties kwamen van natuurverenigingen. Hij had eens moeten weten dat een ecodeur zijn naam heeft gekregen! Dat we nu zover zijn dat er minder rasters zijn op de Veluwe (helaas nog te veel), dat er in veel gebieden natuurlijke begrazing is, dat er een discussie is over wolven, dat we de eerste wolf sinds ze in 1897 waren uitgeroeid weer in Nederland kunnen verwachten. Laten we niet te lang stil staan bij verleden, de toekomst is belangrijk.

Wolven, hoe leven ze eigenlijk?

Over voortplanting, gedrag, sporen en leefwijze van wolven is veel te vinden in de literatuur. Ik beperk mij in dit artikel tot wat algemene informatie in relatie tot de Veluwe en omstreken. Een wolvin is vruchtbaar vanaf haar tweede levensjaar en kan dan elk jaar jongen werpen. Deze welpen worden in mei geboren na een draagtijd van ongeveer 63 dagen. Vaak krijgt een wolvin 4 tot 8 jongen. Het nest waarin de welpen geboren worden kan bestaan uit een hol in de aarde, een oude vossen- of dassenburcht of tussen omgevallen boomstammen. De jonge welpen

worden door beide ouders verzorgd en blijven gemiddeld een jaar bij de ouders. Eind mei-begin juni van het volgende jaar zijn de welpen zo ver dat ze zelf gaan jagen. De jonge wolven verlaten het roedel op een leeftijd van 10 tot 22 maanden. De wolf bezit bijzonder goede zintuigen. Reuk is zeer scherp, wolven kunnen aan sporen ruiken of een prooi gewond of ziek is. Het gehoor is uitstekend, op drie km afstand kan een wolf takken horen kraken als er iemand in het bos loopt. Ze kunnen bijzonder goed zien, ook 's nachts waardoor ze in de nacht kunnen jagen. Wolven kunnen een leeftijd van maximaal twaalf jaar bereiken. Als je de schedel van een wolf zou bekijken dan zie je duidelijk verschil met de schedel van een hond. De hoektanden bij een wolvenschedel zijn langer en de oogkashoek is groter dan bij een hondenschedel.

Een wolf heeft wel 3 tot 4 kg vlees per dag nodig. Op de Veluwe moet dat zeker lukken met alle wild dat daar leeft. Edelhert, damhert, wild zwijn, ree en de vele kleinere dieren zoals bevers, hazen, konijnen en vogels komen op zijn menu te staan als hij zich hier vestigt. Dode dieren worden gegeten door de wolf maar ook ratten en niet te vergeten menselijk huisafval. Prooidieren kunnen langdurig achtervolgd worden. Als een wolf een prooi aan het verslinden is kan hij gevaarlijk zijn, heb ik gelezen, een zelfde gedrag zie je bij veel andere diersoorten. Onberekenbaar kunnen wolven ook zijn als zij jongen hebben, dan moet je ze zeker niet benaderen. Dit zelfde gedrag kan je waarnemen bij sommige honden wanneer je te dicht bij hun etensbak of bij hun jongen komt. Kom ook niet te dicht bij de biggen van wilde zwijnen, een zeug kan dan flink lastig worden. Mensen kunnen gevaarlijke situaties laten ontstaan als zij proberen wolven te gaan voeren. Hetzelfde zie je ook bij het voeren van wilde zwijnen door publiek. Wilde dieren moet je niet aan mensen laten wennen, ze moeten zelf voor hun eten zorgen, ze moeten wild blijven waardoor er een flinke afstand tussen mens en dier zal blijven.

De wolf jaagt op oude, zieke of zwakke dieren en op jonge onervaren dieren. Oude zwakke en zieke dieren zal je op de Veluwe niet zo gauw tegenkomen. Meestal worden die door afschot uit de populatie gehaald. Dat afschotbeleid zou je kunnen aanpassen als wolven zich hier gaan vestigen. Jonge dieren, waarvan er op de Veluwe voldoende van zijn, zullen zeker bejaagd worden door wolven. Een solitaire wolf zal kleinere prooien bejagen dan een wolf in een roedel. Als een roedel een groot dier vangt, bijvoorbeeld een hert, hinde, spitsier of smaldier dan kan een wolf tot ongeveer 10 kg eten. Hij heeft dan voor dagen genoeg. De prooiresten trekken weer andere dieren aan zoals de raaf en vele insecten. Vliegen leggen eieren in de prooiresten, de eiwitvolle larven kruipen er doorheen en worden weer gegeten door veel andere dieren. Kleine roofdieren als bunzing, hermelijn en wezel profiteren van achtergelaten prooiresten en zullen meer kansen krijgen zich te ontwikkelen omdat het voedselaanbod toeneemt. Net als vossen die hun territoriumgedrag afbakenen deponeren wolven hun keutels op heuveltjes of andere opvallende plekken. Net als vossenkeutels bevatten de uitwerpselen van wolven veel kalk, botresten en prooihaaren maar ze zijn allemaal groter dan van een vos.

Wat wellicht het meest interessant is, hoe zal het Veluwe wild op wolven gaan reageren, wat voor veranderend gedrag kunnen we gaan waarnemen? Naast de mens komt er een nieuwe predator in beeld, de wolf. Op plekken waar normaal edelherten of wilde zwijnen leven zullen ze rekening moeten gaan houden met de mogelijkheid gepakt te worden door een wolf. Ze zullen op langere termijn zeker hun gedrag gaan aanpassen en plekken die ze als onveilig aanvoelen, gaan mijden. Daar kan de mens niet in sturen. Op zich is dat geen probleem. Bosverjonging kan plaatsvinden als het wild naar andere plekken trekt. De vos heeft er een geduchte voedselconcurrent bij wat een verlaging van de vossenstand tot gevolg kan hebben.

Ik heb het hoofdzakelijk gehad over predatie op het Veluws wild maar op weg naar de Veluwe zal hij ook moeten eten. Daar zouden problemen door kunnen ontstaan, wolven pakken wat ze het gemakkelijkste kunnen grijpen, dat zouden geiten of schapen kunnen zijn maar ook kleine loslopende honden of katten. Ervaringen van wolven worden doorgegeven aan volgende generaties, dat speelt hierbij een grote rol.

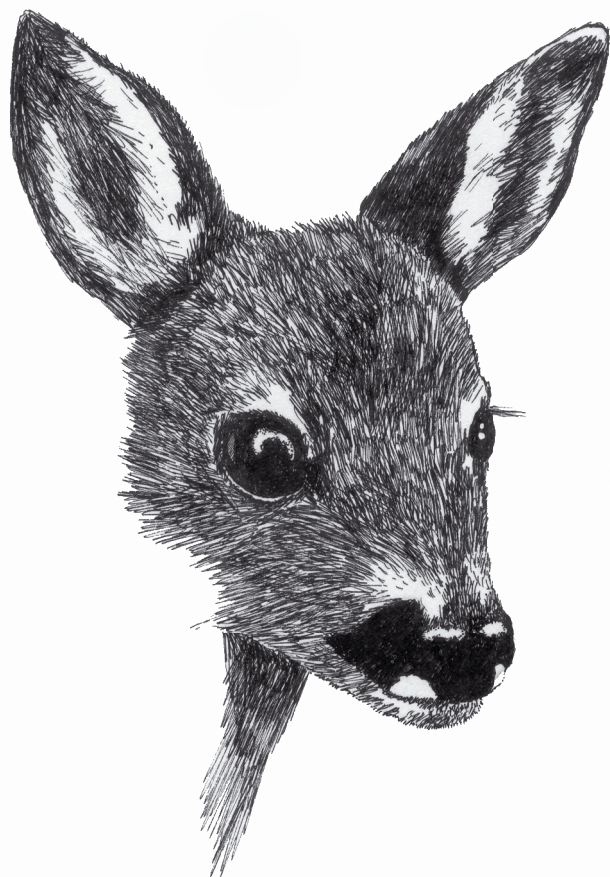
prent van een wolf of toch van een.....?

Wolven zijn super schuw en zullen niet zo gauw in de omgeving van mensen komen. Een wolf ziet aan het gedragspatroon van mensen dat ze jagers zijn en geen prooi. Sinds de oudheid hebben mensen wapens. De combinatie mens en wapen wordt doorgegeven aan volgende generaties. Dan onze wijze van bewegen. Mensen lopen rechtop, geen ander roofdier doet dit (behalve beren die gemeden worden door wolven). Voor wolven voldoende om de mens te mijden. Grotere honden zijn voedselconcurrenten en geen prooidieren. Een goede waakhond bij een kudde schapen kan er al voor zorgen dat de schapen met rust worden gelaten. We moeten leren te accepteren dat wolven net zo in de nieuwe wildernis thuishoren als de vele dieren die daar al van oudsher zijn. Een wolf zal een grote verrijking worden

op onze prachtige Veluwe. Natuurvoorlichting, juist over de rol van wolven op de Veluwe, blijft dus hard nodig.

Geraadpleegde literatuur:

- Diverse publicaties van Prof. Dr. Jan L. van Haften.
- Alterra-rapport 2339 ISSN 1566-7197 De komst van de wolf (Canis lupus) in Nederland. Een 'factfinding study' G.W.T.A. Groot Bruinderink, H.A.H. Jansman, M.H. Jacobs en M. Harms.
- Wolven niet te stoppen, Zoogdier 21-2 Roeland Vermeulen (FREE Nature), Leo Linnartz (ARK Natuurontwikkeling) & Anja Oude Tijdhof (Zoogdierverseniging), info@wolgenin nederland.nl

Jaarprogramma excursies en beamerlezingen 2014-2015

Voor de excursies wordt u verzocht zich minimaal één dag van te voren aan te melden. Aangezien de excursies ook voor niet-donateurs toegankelijk zijn, is het verstandig zich zo snel mogelijk aan te melden.

De burltocht is exclusief voor donateurs, hierbij is slechts één introductie per donateur toegestaan.

Maximaal aantal deelnemers voor alle excursies is 25 en ... vol is vol. Aanmelden voor alle excursies bij voorkeur via: info@sbdv.nl o.v.v. naam, excursiedatum, aantal deelnemers en uw telefoonnummer. U kunt zich ook telefonisch aanmelden van ma. t/m do. tussen 19.00 en 20.00 uur op nummer 055-5413909.

Zaterdag 8 maart 2014

Beamerlezing door: Mark van Essen

Titel: "Romantiek op de Veluwe".

Al jong trok Mark van Essen (1984) met regelmaat de natuur in. Zijn wandelingen door de Veluwe bossen en de kennismaking met het wild groeiden uit tot een passie voor landschap- en natuurfotografie. Steeds vaker bracht hij tijd door in de natuur. Elke opname symboliseert een beleving, of eigenlijk een heel verhaal. Beleving staat voor hem centraal en is belangrijker dan het uiteindelijke beeld. Mark is altijd op zoek naar sfeervolle momenten.

Silhouetten van imposante edelherten in het duister, nevels boven de paarse heide en gouden zonnestralen in een donker herfstbos. Deze middag vertelt Mark van Essen over romantiek op de Veluwe aan de hand van zijn belevenissen en prachtig beeldmateriaal.

Meer informatie en beeldmateriaal is te vinden op www.markvanessen.nl

Aanvang 14.00 uur in het Dorpshuis Ugchelens Belang, Bogaardslaan 81, 7339 AN Ugchelen (Apeldoorn). Vanuit Apeldoorn te bereiken met bus 10. Aanmelding niet nodig.

Woensdag 16 april 2014

Excursie in het Kroondomein, "Kunst en natuur"

Een vroege wandelexcursie door het Kroondomein waarbij u zelf kunt ervaren of natuur en cultuur samen kunnen gaan. Tijdens deze excursie wordt uitleg gegeven over de flora en fauna van de Veluwe, brengen we een bezoek aan enkele markante plekken en het kunstwerk "Bronzen boomstammen in het Kroondomein".

Omdat we vroeg vertrekken is er zeker kans om het aanwezige wild te zien.

Bent u in het bezit van een verrekijker, neem die dan mee. De excursie zal ongeveer 2,5 uur duren. **Vertrek om 09.00 uur vanaf de parkeerplaats in het Kroondomein ingang Amersfoortseweg.** Vanuit Apeldoorn Amersfoortseweg (N344) richting hotel-restaurant de Echoput. Vóór de Echoput, bij de eerste vluchtheuvel, is rechts de grindweg naar Elspeet. Vóór het wildrooster is rechts een kleine parkeerplaats. Voor deze excursie dient u zich aan te melden.

Maandag 12 mei 2014

Excursie in Koninklijk Park Het Loo te Apeldoorn

Deze excursie stond vorig jaar ook op het programma en had zo'n succes dat wij hem graag prolongeren. We wandelen in een prachtig gebied met heel veel historie, een kasteel, bijzondere planten en bomen, allerlei gebouwtjes en gedenktekens. Deze excursie naar het Koninklijk Park van Paleis Het Loo zal onder leiding staan van dhr. B. Maassen. We maken een ongeveer twee uur durende wandeling door het Paleispark. De tuinen van het oude kasteel Het Loo zijn in deze periode toegankelijk voor publiek. Het kasteel zelf is niet te bezichtigen.

Verzamelen om 14.00 op de parkeerplaats bij het entreegebouw van Paleis Het Loo, Amersfoortseweg Apeldoorn. De toegangsprijs van € 2,- tot het Paleispark komt voor eigen rekening. Paleis Het Loo is op maandag gesloten, het parkeren is dan gratis, behalve bij bijzondere tentoonstellingen, in dat geval moet u bij het entreegebouw uitrijmunten á € 3,- kopen om de parkeerplaats weer te verlaten. Voor deze excursie dient u zich aan te melden.

Woensdag 3 september 2014

Excursie Wisselse Veen / Tongerense heide

Een excursie in een schitterend natuurgebied van Geldersch Landschap en Kasteelen waar vrijwilligers van onze Stichting al meer dan 25 jaar de heide schonen van dennen- en berkenopslag, de Tongerense heide. We komen bij een van de meest succesvolle natuurherstelprojecten van ons land, het Wisselse Veen. Eind vorig jaar is het natuurgebied Wisselse Veen fors uitgebreid. Er wordt o.a. gewandeld naar het kwelgebied van de Verloren Beek, ontstaan door kwelwater afkomstig van de Oost-Veluwse stuwwal. De gids vertelt over de historie, flora en fauna van deze gebieden. De excursie zal ongeveer 2,5 à 3 uur duren.

Vertrek om 13.30 uur vanaf de Geldersch Landschap-parkeerplaats Tongerense Heide / Wisselse Veen, ca. 100 m voorbij kampeerboerderij Berghoeve, Veenweg 9, 8162 RJ Epe. Let op... een gedeelte van de wandeling kan iets drassig zijn. Voor deze excursie dient u zich aan te melden.

Woensdag 24 september 2014

Bronstexcursie (alleen voor donateurs, slechts één introductie per donateur toegestaan). Ieder jaar is het weer een belevenis om de edelherten te horen burlen

tijdens de bronsttijd. Een wandeling waarbij het snel donker wordt geeft het bos een totaal ander uiterlijk. Geluiden gaan mee spelen. De edelherten maar ook bosuilen en andere nachtdieren laten zich horen.

Verzamelen om 19.00 uur op de parkeerplaats in het Kroondomein ingang Amersfoortseweg. Vanuit Apeldoorn Amersfoortseweg (N344) richting hotel-restaurant de Echoput. Vóór de Echoput, bij de eerste vluchtheuvel, is rechts de grindweg naar Elspeet. Vóór het wildrooster is rechts een kleine parkeerplaats. Voor deze excursie dient u zich aan te melden.

Zaterdag 11 oktober 2014

Beamerlezing door: Maas van de Ruitenbeek

Titel: "De Veluwe ... natuurlijk!"

Maas van de Ruitenbeek is een geboren en getogen Veluenaar die een grote passie heeft voor natuur en landschap. Hoewel hij het fotograferen ervan pas op latere leeftijd oppakte, maakt dat nu wel een belangrijk deel uit van zijn leven. Door veel op pad te zijn op soms bizarre tijdstippen en in alle jaargetijden, heeft Maas een omvangrijk archief opgebouwd. Met deze beelden zijn inmiddels verschillende presentaties samengesteld van de natuur dichtbij in Nederland, maar ook van over de landsgrenzen. Zo is Maas de laatste jaren veel in Scandinavië te vinden. Maar de natuur van Nederland is ook meer dan de moeite waard. Opnamen van herkenbare en soms gewone soorten die onderdeel uitmaken van een ingenieus ecosysteem, maar ook opnamen van minder bekende soorten komen aan bod in de presentatie die Maas heeft samengesteld over een bijzonder natuurgebied in Nederland: de Veluwe. In combinatie met prachtige sfeerbeelden is het een afwisselende serie, waarbij de flora en fauna van de Veluwe op diverse punten onder de aandacht wordt gebracht. Uiteraard komen de edelherten en wilde zwijnen aan de orde, maar ook de diversiteit in landschappen, elk weer met hun eigen karakteristieke levensvormen. Op een informatieve en educatieve wijze probeert Maas (meer) bewustzijn te creëren van onze waardevolle leefomgeving.

Aanvang 14.00 uur in het Dorpshuis Ugchelens Belang, Bogaardslaan 81, 7339 AN Ugchelen (Apeldoorn). Vanuit Apeldoorn te bereiken met bus 10. Aanmelding niet nodig.

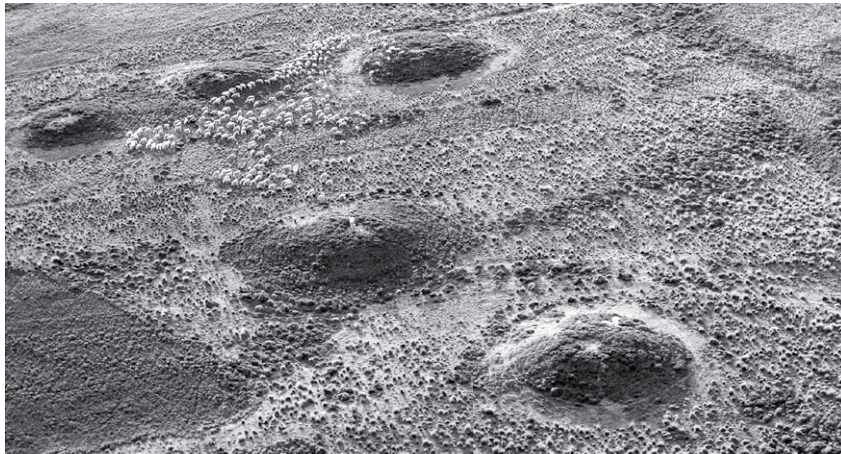
Zaterdag 7 maart 2015

Beamerlezing door: Geurt Besselink

Titel: "Veluwe, ontmoetingen met het verleden".

De Veluwe, het grootste natuurgebied van Nederland, is niet zomaar een verzameling natuurlijke elementen die toevallig bij elkaar staan. Aarde, water en wind hebben ons landschap ooit gecreëerd. Het landschap is eigenlijk nooit af, want het natuurlijke proces gaat altijd door. Ieder landschap is in het verleden gevormd tot wat het nu is, zowel door natuurlijke elementen als door de mens die in steeds sterkere mate zijn stempel op het landschap drukt. Die invloed

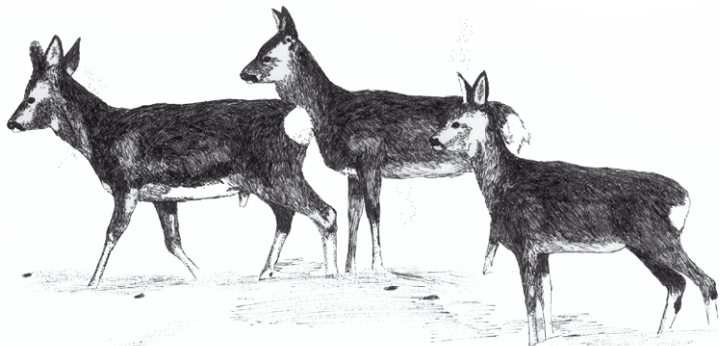
van de mens op het landschap van de Veluwe wordt gedurende een tijdsbestek van duizenden jaren steeds groter. De mens nam het eens zo woeste en ledige landschap meer dan eens volledig op de schop. De natuur mag haar gang gaan, maar de mens dirigeert en stelt kaders, en geeft ieder stukje grond een eigen bestemming, aangevuld met de nodige beheersmaatregelen. Dat is de Veluwe van nu.

Sporen van mens en natuur

De presentatie 'Veluwe, ontmoetingen met het verleden' neemt u chronologisch mee door deze 'tijdreis'. Het toont u de plekken op de Veluwe waar mens en natuur hun sporen achterlieten en nog steeds achterlaten, van gletsjerdalen en stuwwallen uit de ijstijden tot de overblijfselen van grafheuvels, rituele plekken en de ijzerindustrie, van malebossen tot eikenhakhoutbossen en sprengbeken tot de ecoducten van nu, alles komt aan bod in deze natuurlijk-culturele fotopresentatie over de Veluwe. Dit alles wordt chronologisch in beeld gebracht met de focus op de natuur. U ziet geen vergeelde foto's met kartelranden uit een lang vervlogen verleden, maar beelden van nu, aangevuld met tekst over toen.

Aanvang 14.00 uur in het Dorpshuis Ugchelens Belang, Bogaardslaan 81, 7339 AN Ugchelen (Apeldoorn). Vanuit Apeldoorn te bereiken met bus 10. Aanmelding niet nodig.

Vleermuizeninventarisatie Berg en Bos

Ieder jaar, half januari, gaan we met onze vleermuisdeskundigen Ruud Kaal en John Mulder de vleermuizen inventariseren in de vleeerbietenhut en de oude pompkelder in Berg en Bos. Wellicht zal niet iedere lezer begrijpen wat de term vleeerbietenhut betekent. Laten we even teruggaan in de geschiedenis, een gedeelte uit een artikel van Henk Bonekamp dat in 1997 in ons boekje heeft gestaan.

Ergens in de zestiger jaren, de precieze datum kon ik niet achterhalen, besloot de Gemeente Apeldoorn tot het inrichten van een bosgedeelte in de Boswachterij Berg en Bos voor het houden van edelherten en wilde zwijnen. Dit om de bezoekers van het park Berg en Bos de mogelijkheid te bieden om dit wild in min of meer natuurlijke toestand te kunnen bekijken. Deze voorziening zou tevens de rustgebieden in de omgeving ontlasten. Het publiek kon hier op een makkelijke manier wild observeren en hoefde derhalve de natuurgebieden niet in te trekken. Twaalf hectare bos werd hiertoe van een wildkerende afrastering voorzien. Zes t.b.v. de edelherten en zes voor de wilde zwijnen. Er werden 2 wildkikkertjes aangelegd. Er kwam een voerhut voor de herten en (daar heb je hem) een bietenhut voor de opslag van uiteraard bieten en ook aardappels t.b.v. de wilde varkens. Deze hut moest uiteraard vorstvrij zijn. Hiertoe werd hij in een bestaande voormalige stuifzandrug ingegraven. De onderbouw bestond uit een stenen muur van ongeveer een meter hoog. De bovenbouw werd van hout, afgedekt met plaggen. Tot het begin van de jaren negentig heeft dit alles hier prima gefunctioneerd. Duizenden mensen hadden inmiddels, door de jaren heen, genoten van het wild. Het raster rond de wildbaan was echter inmiddels nodig aan vervanging toe. Dan komt de vraag, wat te doen. Een probleem van deze wildbaan was namelijk dat er een pittige wandeling nodig was om een en ander te bereiken. Uiteindelijk werd besloten om een geheel nieuwe baan in te richten en wel achter de speelweide van park Berg en Bos, dicht bij de hoofdingang van het park. In 1992 kreeg dit plan gestalte. Hierna kon de oude wildbaan ontmanteld worden. Wat bleef was de bietenhut. Aanvankelijk waren hier geen plannen voor. Het erlangs lopende pad, waar vroeger de bezoekers met grote aantallen overkwamen, werd aan de openbaarheid onttrokken door er enige dode bomen over te trekken. Hierdoor kwam de bietenhut midden in een 12 ha groot "rustgebied" te liggen. De boswachter van het gebied, Joop Schoneveld, kwam met het idee of de Stichting er iets in zag de hut te renoveren ten behoeve van vleermuizen. Zo begon het project "vleeerbietenhut".

Nu, zeventien jaar later, functioneert de vleeerbietenhut prima. In januari 2013 waren er dertien franjestaartvleermuizen, negen watervleermuizen en twee grootoorvleermuizen in de vleeerbietenhut aan het overwinteren. De oude pompkelder was minder succesvol, daar zat slechts één grootoorvleermuis in en een pad. Die pad kan via een plank die op de keldertrap ligt zelf uit de pompkelder gaan als de paddentrek in het voorjaar weer gaat beginnen.

Mededeling bestuur: Dank!

Van Wielervereniging De Adelaar mochten we begin 2013 een gift ontvangen van 175 euro als bijdrage aan een informatiebord over het Veluwe wild bij de wildbaan in Berg en Bos. Er wordt aan gewerkt om het informatiebord in 2014 gerealiseerd te krijgen.

Boomplantdag

Pauline Kats

Als je op een kantoor werkt dan verbruik je over het algemeen karrenvrachten papier, zelfs in dit digitale tijdperk. Ook wij, medewerkers van het Regionaal Expertise Centrum Oost-Nederland in Deventer, doen dit. Natuurlijk werken wij bijna elke minuut van de dag op de computer of I-pad en twitteren we als vogeltjes onze nieuwsfeitjes de wereld in. Maar bij ons doet de postbode nog altijd goede zaken. Per jaar ontvangt ons kantoor bijna 4600 papieren leerlingendossiers van gemiddeld 40 pagina's dik. Ons kantoor is in 2003 opgericht, dus reken maar uit.... Dat heeft een collega van mij daadwerkelijk gedaan. Uit de berekening blijkt dat wij in 10 jaar tijd rond de 150 bomen hebben verbruikt! En dat is nog aan de lage kant, want alleen de dossiers zijn in deze rekensom meegenomen. Niet de notulen en vergaderstukken, die maandelijks worden uitgeprint, de kopieën van dossiers die moeten worden gemaakt, en de misprintjes. U kent het wel, wilt u één pagina uitprinten, print u per ongeluk het hele document van 100 pagina's. Bij ons is niet iedereen zo snel dat ze de printopdracht kunnen stoppen. Om nu eens wat terug te doen voor de natuur leek het mij een leuk idee om met ons kantoor mee te doen aan de Nationale Boomplantdag van Natuurmonumenten. Het is heel fijn dat al mijn collega's heel enthousiast reageerden.

Op zaterdag 9 november was het dan eindelijk zover. Om 10.00 uur kwamen wij samen op de Ramenberg in Loenen om onze bomen te planten, 20 stuks in totaal. Het planten van 150 bomen was toch een iets te ambitieus doel. En wat een evenement! Wat een mensen, ieder met een eigen verhaal om dat weekend een boom te planten.

Wij werden goed begeleid door de boswachters en medewerkers van Natuurmonumenten. Onze groep koos voor het planten van haagbeuken. We kregen aanwijzingen hoe diep de wortels ingegraven moesten worden en hoe stevig we de grond moesten aanstampen. Om eerlijk te zijn hoefden we maar weinig te graven, er waren al keurige ronde gaten voor onze bomen gemaakt. Wat een luxe.

Daarna lokten de tenten met muziek, koffie en broodjes ons. Nadat we ons te goed hadden gedaan aan warme drankjes en een broodje, kregen we nog een rondleiding door het natuurgebied. Een paar collega's van mij hebben een heleboel over de natuur geleerd in drie kwartier! Ik zal ze toch ook eens wijzen op onze website, sbdv.nl. Kunnen ze vanuit hun warme huis ook eens wat opsteken over die prachtige Veluwe.

Nestkastenproject Radio Kootwijk

Joop Rolfes

Ook dit jaar weer, ik zou haast zeggen traditiegetrouw, een overzicht van de resultaten van ons nestkastenproject rond radio Kootwijk. Het voorjaar van 2013 was koud en nat, wat inhield dat het broedseizoen ruim 3 weken later op gang kwam dan in voorgaande jaren. In 2012 bv. werd het eerste ei van de koolmees waargenomen op 31 maart, in 2013 pas op 24 april. Dit resulteerde in veel minder broedgevallen bij de mezen. Zowel bij de kool- als pimpelmees hadden we maar de helft van de legfels in vergelijking met 2012. Er zijn in het gebied ook behoorlijk wat bomen gekapt in opdracht van Staatsbosbeheer, wat natuurlijk behoorlijke verstoring met zich mee gebracht heeft. Of dit ook een oorzaak kan zijn dat er veel minder legfels waren weet ik niet, landelijk gezien was het broedseizoen ook beduidend minder als in voorgaande jaren. Er zijn in een gebied veel kasten opengemaakt, van de boom gehaald, niet goed weer dichtgemaakt. Ook bleek dat uit een kast zes eieren zijn gestolen van de bonte vliegenvanger. Van deze kast was het ijzerdraad losgemaakt, de eieren er uit gehaald, en het ijzerdraad weer vast gemaakt, dit doet een boomarter niet. Incidenteel vind er nog predatie plaats van boomarters, maar veel minder dan in voorgaande jaren omdat de nestkasten hiertegen beter beschermd zijn. Wat wel leuk is om te melden is dat een zwarte mees twee broedsels heeft grootgebracht, de eerste keer met 9 jongen en de tweede keer met 8 jongen. Vroeg in het jaar zijn de uilenkasten gecontroleerd door een aantal vrijwilligers, helaas geen broedsels van de bosuil. Verder zijn er tijdens de diverse inventarisatierondes wilde zwijnen, edelherten, vossen en raven gezien.

De resultaten van het broedseizoen 2013 waren:

2013	legfel
Koolmees:	64 paar met 364 jongen
Pimpelmees:	12 paar met 106 jongen
Bonte vliegenvanger:	38 paar met 182 jongen
Boomklever:	14 paar met 47 jongen
Zwarte mees:	1 paar met 9 jongen, 2 ^e legfel 8 jongen

2012	legfel
Koolmees:	107 paar met 615 jongen
Pimpelmees:	24 paar met 217 jongen
Bonte vliegenvangers:	36 paar met 185 jongen
Boomklever:	14 paar met 91 jongen
Grote bonte specht:	1 paar met 2 jongen

Territoriumgedrag

René Wervers

Soms maak je opvallende dingen mee in het leven. Zijn ze echt bijzonder? Een vergelijking met de natuur geeft vaak een antwoord. Neem nou territoriumgedrag. Een reebok bakent zijn territorium af door met de geurklier die tussen zijn gewei zit, geur af te zetten op bomen en struiken. Een vreemde bok die dit gebied binnen komt, ruikt deze geur en zal gewaarschuwd worden door de geur van de daar heersende bok. De wolf en hond doen ook aan territoriumgedrag. Als mijn eigen Teckel zijn plasje tegen een boom gedaan heeft, moet mijn grote Drentse Patrijs er ook steevast zijn waterval overheen plassen. Dat zijn luchtje maar overheerst. En u weet dat onze lantaarnpalen daarvoor zijn uitgerust (de onderkant is geprepareerd tegen hondenurine), echter bomen en autobanden niet. Overigens zou de lucht op die laatste plaats ook van een vrachtwagenchauffeur kunnen zijn. Ik heb hen ook al regelmatig tegen de band van hun truck zien urineren. Afbakening van het territorium truck? Waarom zoeken wij mannen toch bijna altijd een boom op. Is dat schaamte of tochterritoriumgedrag?

Afgelopen zomer hoorde en zag ik wel een heel grove vorm van territoriumgedrag. Ik vroeg een bewoonster van een erf waarom de notenboom er zo armetierig uitzag. Zij liet mij een dood takje aan de boom zien en vertelde dat dit een andersoortig houttakje was. Wat was het geval? De buurman wilde zijn territorium behoeden voor mogelijke schaduw veroorzaakt door de boom en had besloten een gaatje te boren in de notenboom, dit gaatje vervolgens te vullen met chemicaliën en het takje in het gat te stoppen. Nu maar afwachten of de boom dit op prijs stelt. De boom zal geen heerlijke noten meer dragen.

Is dit bijzonder? Ik vind van wel. Daar waar dieren belagers met open vizier bestrijden, daar verlaagt het dier “de mens” zich tot een zeer bedenkelijk niveau. Respect t.a.v. een boom kon al niet worden opgebracht, echter erger nog, het ontbreken van fatsoenlijke communicatie stelt de mens hier in een rangorde die misschien wel ondergeschikt is aan dieren.

“De mens is het intelligentste van alle dieren en het meest dwaze”.
Namens de dieren, Diogenes
(412 –323 voor Christus)

De bewoonster van het erf is kort na het gebeurde verhuisd.

‘Giga-wesp’ is totaal ongevaarlijk

Gert-Jan Blankena

- Ecoloog Gert-Jan Blankena doet in de rubriek Buitengewoon in de Stentor verslag van zwerftochten door de Veluwe natuur. Hij is ook vaste gast in het boekje van de SBDV.

In deze aflevering ‘ontmaskert’ hij de hoornaar: een giga-wesp die eigenlijk heel ongevaarlijk is.

Tegen het einde van de zomer heb ik een stel hoornaars gezien dat zich tegoed deed aan het ‘bloed’ van een halfdode eik. Prachtig! Nu het wat kouder wordt zijn ze wat trager zodat ze zich goed laten bekijken. Hoornaars, ook wel horentjes genoemd vanwege gekrulde voelsprietten, zijn buitengewoon grote wespen; 18 tot 25 mm lang. Een gewone wesp komt niet veel verder dan 15 mm. De koningin is zelfs nog veel groter: 35 tot soms wel 40 mm! Als je dat ziet vliegen ga je wel even aan de kant! Kop en borststuk hebben een roodbruine kleur; het achterlijf is geel met minder zwarte strepen dan een gewone wesp.

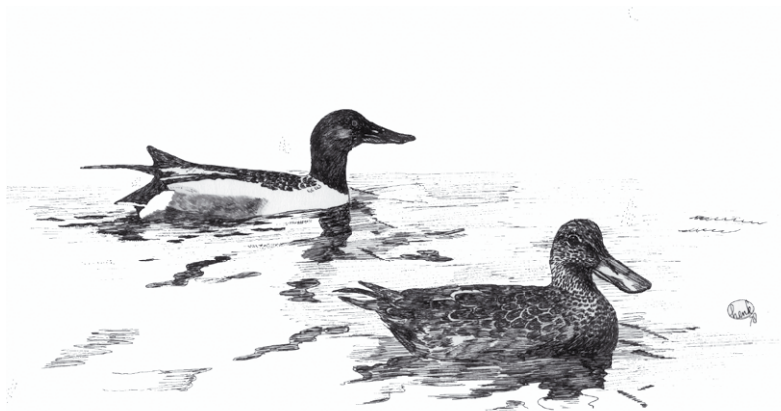
Hij vliegt een stuk sneller dan een wesp en dan vaak in een rechte lijn. Daarbij volgt het dier dezelfde route: die tussen de voedselbron en het nest. Wespen vertonen een meer ‘zoekerig’ gedrag. Hoornaars maken bovendien een zwaar zoemend geluid; je hooft ze aankomen! Horentjes eten insecten: bijen, wespen, vliegen, vlinders en zelfs libellen. Ze hebben de gewoonte om de vleugels van grotere insecten af te bijten. Het is dan gemakkelijker om de prooi naar het nest brengen. Van de wat kleinere insecten worden de vleugels pas in de buurt van het nest afgebeten. Een concentratie van vleugeltjes kan dus duiden op een hoornaarnest. Ooit werd ik gevraagd om te komen kijken op een schoolplein omdat daar op één plek zoveel vleugeltjes lagen. En jawel: in de heg zat een fors nest van een hoornaar! Hoewel hoornaarwespen niet gevaarlijk zijn is dit niet de meest aangewezen plek voor zo’n nest. Dat heb ik maar laten weghalen! Deze wesp eet ook de eiwit- en suikerrijke sappen van bomen. Om daarbij te komen bijten ze de bast van

een jonge tak af, waar-door die gaat bloeden. Dat vocht wordt opgezogen en naar het nest gebracht. Op zo’n tak zijn soms wel tien hoornaars tegelijk bezig! Vooral essen vallen erg in de smaak.

Hoornaars hebben de faam om buitengewoon gevaarlijk te zijn. Drie steken en je bent er geweest, wordt vaak gezegd. Zelfs een paard legt dan het loodje! Niets is minder waar: om doodgestoken te worden door een hoornaar heb je 500 tot 1000 steken nodig. En dat red je alleen als je het nest uit elkaar trekt; pas dan gaat het echt fout... Toch zijn er wel verhalen over dodelijke aanvallen van hoornaarwespen, maar die hebben steevast betrekking op houthakkers die niet in de gaten hadden dat er een nest in de boom zat! Wel is het zo dat een steek van een hoornaar pijnlijker is dan een wespensteek door een hogere concentratie van het gif. En natuurlijk blijft een steek wel gevaarlijk voor mensen met allergische reacties voor wespen- en bijengif. Misschien dat de indianenverhalen hun oorsprong hebben gevonden in allergische personen!

Ze zijn bovendien totaal niet geïnteresseerd in zoetigheden. Je hebt geen last van opdringerig gejeengel rond je bierglas, je mond en je oren! En dat alleen al maakt de kans op een steek een stuk kleiner. Hoornaars maken een bolvormig nest in een heg, onder een afdak, in een holle boom of in een nestkast. Dat nest is opgebouwd uit een papierachtige stof dat de wesp maakt door plantenvezels of hout uit te kauwen en dat te vermengen met speeksel. Het nest is 30 tot 50 cm in doorsnee. Hierin leven zo'n 1000 exemplaren. De larven worden gevoed met insecten. Heel bijzonder is dat die larven er iets voor teruggeven: die produceren een zoetige vloeistof die ze uitbraken als ze gevoerd worden. Dat goedje wordt opgezogen door de werksters: ze voeden elkaar dus! Omstreeks de herfst, bij de eerste nachtvorsten, sterft het hoornaarvolk. Maar nu zijn er alweer nieuwe koninginnen, die al op zoek zijn naar een vorstvrij plekje, om het volgende jaar een nieuw volk te stichten. Hoornaars profiteren van de toenemende temperatuur. Vroeger was een waarneming van een hoornaar heel bijzonder. Inmiddels zie je ze steeds vaker. Dat is geen reden om je bezorgd over te maken. Met een hoornaarnest in de buurt heb je geen last van wespen!

Hongerige zwijnen

Pauline Kats

De winter van 2012-2013 was voor de zwijnen een zware winter met te weinig voedsel. In de herfst waren er amper eikels en beukenootjes te vinden. Een slecht mastjaar dus. Dat hebben we geweten. In Radio Kootwijk vonden we in de wintermaanden kuilen van wel een meter diep, helemaal uitgewroet door de zwijnen, op zoek naar eten. Hun snuit heet niet voor niets een wroetschijf.

Op een ochtend in januari 2013 deed mijn moeder de gordijnen open, keek naar buiten en trof de tuin geheel omgewroet aan. Hele plaggen waren meters verplaatst. Hoe kan dat, alle hekken waren toch dicht?

Het bleek maar weer dat zwijnen elke mogelijkheid benutten om eten te vinden. Ze hadden zich toch toegang weten te verschaffen tot dit mogelijke voedselwalhalla.

Je staat toch even beteuterd te kijken, zo op de vroege morgen. Wij hoopten maar dat ze wat te eten hadden gevonden in de tuin. Als je in Radio Kootwijk woont dan weet je dat dit soort natuurgeweld kan plaatsvinden. Een luxeprobleem, aldus mijn moeder.

De volgende dag hebben we in de gure kou alle plaggen teruggeduwd. Het was een soort grote natuurlegpuzzel. In het voorjaar bleek het allemaal reuze mee te vallen. De natuur herstelt zichzelf snel. De grasmat lag er weer heel behoorlijk bij. En de hekjes worden elke avond nog beter gecontroleerd!

Bijzondere waarnemingen

Zomer 2013

Door Henk Bonekamp

Vakantievink

We stonden, met de caravan, ruim twee weken in Noord-Italië midden in het territorium van een vink. Hij zat met tussenpozen uren per dag een meter boven ons hoofd in de esdoorn en maakte ons onvermoeibaar duidelijk dat wij daar niets te zoeken hadden en dat het zijn territorium was.

We rijden terug van een vakantie in de bergen van Noord-Italië. Bij Heidelberg hebben we jaren geleden al eens op een prima onderwegcamping gestaan. In het restaurant van die camping serveren ze schnitzels die over de rand van het bord hangen, dit met een groot glas witte wijn of een halve liter bier. We staan op een groot veld bestaande uit gras en zand, vast aangereiden door auto's en caravans. Op veel plekken, waar nog geen caravans staan, liggen kleine hoopjes vers uitgegraven zand. Goed kijkend zie ik kleine wolkjes zand uit de gaatjes vliegen. Zitten hier minikonijnen? De gaatjes en het ervoorliggende zand lijken heel veel op konijnenholletjes, echter met een diameter van een millimeter of acht. Er zitten honderden holletjes in het veld en er vliegen en graven meerdere graafwespen. Een graafwesp vangt insecten en stopt die, met een eitje erbij gelegd, in het gegraven hol. Als de jongen dan uitkomen vinden zij het ontbijtje klaar staan.

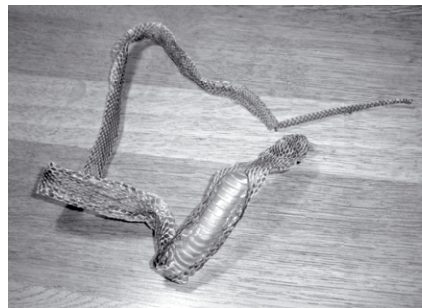
Zomer 2013

Door René Wervers

Natrix natrix (ringslang, op de rode lijst!!) en broeihoop.

Van de zomer zag ik onze teckel Sjors sjouwen met een stuk plastic. Zeker weer bij de Scouting wezen neuzen naar etensresten. Om kosten van de dierenarts te voorkomen heb ik Sjors maar even bij mij geroepen. Wat blijkt, heeft onze "zweethond in opleiding" een door een ringslang afgestaan vel opgespeurd. Dat zo'n slang zijn jas zo keurig kan uitdoen en wat mooi dat dit in mijn achtertuin blijkt te gebeuren. Maar wat trekt zo'n slang aan op ons erf?

Het snoeihout is bij ons allemaal op stapels gegooid. De wortels en dode takken van de aan kastanjabloedingsziekte overleden kastanjeboom zijn hier aan toegevoegd, net als het valblad dat we ook maar op de stapel gegooid hebben. Het lijkt of er onbewust een ecologische broeihoop is ontstaan.

Dit is een hoop organisch materiaal waarin door de vertering "broei" ontstaat. Daardoor is het er lekker warm. Zo blijven bijvoorbeeld ringslangen in de winter op temperatuur en broeden zij hun eieren erin uit. De hoop (2 bij 3 meter en 70cm hoog) moet op een zonnige plek komen en in de buurt van water. Je kunt zo'n hoop maken door vast stalmest op een hoop te gooien, samen met maaisel, bladeren, riet en stro. Plantaardig afval in plaats van mest kan ook. Het is eigenlijk simpel om een behuizing met snoeitakken en tuinafval voor dieren te maken. Een mooi ecologisch alternatief voor versnipperen of de verbrandingsoven. De dieren zijn u er dankbaar voor!

De takkenwallen of broeihopen leveren niet alleen schuilplaatsen maar ook een voedselbron op. In de afstervende schors van de takken overwinteren veel insecten zoals lieve heersbeestjes, hommels en zweefvliegen. Zij vormen het voedsel van veel vogels die uit "de muur" eten of tussen de takken nestelen. Heggemus, zanglijster, roodborstje en winterkoninkje maken er bijvoorbeeld hun nestje.

Heeft u een afgelegen hoekje in uw tuin, leg er dan wat snoeimateriaal neer en kijk er even niet naar om. Het dode hout levert weer volop leven. Mooi toch!

Eind zomer 2013

Door Henk Bonekamp

Na een paar dagen Drenthe in de nazomer hangt de voortent nog na te drogen onder het afdak. Nadat wij de spullen hebben opgeruimd vind ik, enige dagen na elkaar, twee "enorme" rupsen onder het afdak. "Wasdatnou??" Na enig zoekwerk blijkt het een pijlstaartrups te zijn. Bijna 10 cm lang en ruim 1 cm dik. Wat bleek: de waardplant voor deze rupsen is onder andere het reuzenspringzaad en je kunt het wel raden, op de camping in Drente was het vergeven van rozebloeiend reuzenspringzaad. De rupsen waren vast en zeker als verstekeling meegekomen in de plooiën van de voortent. Ik hoop dat ze ook rabarber lusten, zo niet dan zijn ze de hongerdood gestorven in onze rabarberpol.

Vrijwilligerswerk in natuurgebieden 2014 en (begin) 2015

Vertrektijden voor Noorderhei en Tongerense heide om 08.30 uur vanaf parkeerplaats Restaurant Le Triangle aan de Elburgerweg 1, hoek Zwolseweg in Wenum/Wiesel.

Van daar gaan we met zo min mogelijk auto's naar de heide.

Op onderstaande data gaan we vrijwilligerswerk verrichten in natuurgebieden. Iedereen is daarbij van harte welkom, of u nu af en toe eens kunt of altijd! Met elkaar kunnen we er voor zorgen dat de heidegebieden met hun specifieke flora en fauna bewaard blijven. We werken van **09.00 uur tot ongeveer 12.00 uur**. Er is bij veel natuurbeherende instanties te weinig geld om alles te realiseren wat men wil. Dan komen de vrijwilligers in beeld die veel werk verrichten dat anders niet zou geschieden. Of het nou Geldersch Landschap en Kasteelen, Staatsbosbeheer of Natuurmonumenten is, allemaal maken ze graag gebruik van vrijwilligers. Iedere vrijwilliger werkt rustig in zijn/haar eigen tempo. Halverwege pauzeren we voor koffie, thee of fris. Catering hebben we niet dus u wordt geacht zelf drinken en/of versnaperingen mee te nemen. Vaak is er na het werk nog even gelegenheid om een stukje door het gebied te wandelen. We werken volgens de Gedragscode Natuurbeheer, het gevolg hiervan is dat we in de broedperiode van de vogels niet op de heide werken.

Tongerense heide (Geldersch Landschap en Kasteelen)

Zie de internetsite glk.nl en typ in het vak 'zoeken', 'Tongerense heide' en alle informatie over het gebied kunt u lezen. Om de heide in stand te houden verwijderen we daar de opslag van grove den en berk. Opgave vooraf is niet nodig. Zie ook het excursieprogramma van de SBDV.

Data: zaterdag 25 januari, woensdag 5 maart, zaterdag 28 juni, woensdag 10 september, zaterdag 18 oktober, 29 november, 24 januari 2015, 14 maart 2015.

Noorderheide (Staatsbosbeheer)

Zie de internetsite staatsbosbeheer.nl en typ in het vak 'typ uw zoekterm', 'Noorderheide' en allerlei informatie over het gebied kunt u lezen. Ook in dit gebied zijn we bezig de heide te ontdoen van opslag van grove den en berk. Vaak zien we tijdens ons werk het aanwezige wild. Opgave vooraf is niet nodig.

Data: zaterdagen 4 januari, 15 februari, 15 maart, 30 augustus, 27 september, 8 november, 3 januari 2015, 14 februari 2015.

Zandhegge (Geldersch Landschap en Kasteelen)

Zie de internetsite glk.nl en typ in het vak 'zoeken', 'Zandhegge' en alle informatie over het gebied kunt u lezen. Het gebied is beperkt toegankelijk. De heideveldjes liggen in het niet toegankelijke terrein. Evenals op de Tongerense heide en de Noorderheide zorgen we dat opslag van deze heideveldjes wordt verwijderd.

Verder onderhouden we een grafheuvel nabij de Wieselseweg.

Datum: **zaterdag 13 december**. Verzamelen om **09.00 uur** bij de slagboom van Geldersch Landschap (ingang Zandhegge in de bocht naast de Koninklijke Houtvesterij Het Loo). Neem de provinciale weg Apeldoorn - Vaassen, bij Café de Hamer schuin linksaf de Wieselse Weg inrijden en bij de ANWB paddenstoel nr. 20018/001 rechtsaf de Greutelse Weg op. Daarna doorrijden tot de witte slagboom aan de Greutelseweg in Wenum/Wiesel.

U mag zelf voor koffie e.d. zorgen (een stoeltje of stuk plastic om op te zitten tijdens de pauze is erg prettig). U hoeft zich niet aan te melden en bent altijd welkom!

Landelijke Natuurwerkdag zaterdag 1 november 2014.

Wilt u in een natuurgebied ergens in Nederland die dag vrijwilligerswerk doen, kijk dan voor meer informatie op www.natuurwerkdag.nl

Er komt slechts één boekje van onze stichting per jaar uit, dat heeft u nu voor u. Daar staat het vrijwilligerswerk voor het gehele jaar in vermeld. U kunt dus de data voor het hele jaar in uw agenda noteren en/of doorgeven aan een ander. Mocht het boekje ergens onderop een stapel terecht komen dan kunt u ook alle data terug vinden op onze internetsite!

Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe:

Postbus 103, 7300 AC Apeldoorn

tel: 055-3558686 of tel: 06-53435237

info@sbdv.nl

<http://www.sbdv.nl>

De haas

Henk Bonekamp

In dit artikel wil ik u iets vertellen over de haas, die door jagers overigens het haas wordt genoemd. Voordat een haas verworden is tot hazenpeper gaat er heel wat aan vooraf. Al in januari gaan de vader- en moederhazen, rammelaar en moertje genoemd, op vrijersvoeten. Door het landelijk gebied fietsend, of nog beter, ergens door de Wilpse klei, zie je de hazen, met drie, vier of meer stuks achter elkaar aan jagen. Ze hebben nergens anders oog voor dan voor elkaar. Ze lopen je bij wijze van spreken over de neus van de laars. Het meest vasthoudende mannetje mag voor het nageslacht zorgen. Hij heeft bewezen dat hij het vasthoudendst is, de beste conditie heeft en het vechtlustigst is want vechten doen de mannetjes rond die tijd ook regelmatig. Ze staan dan vaak tegenover elkaar op de achterpoten te boksen. De plukken wol vliegen in de rondte. In het vroege voorjaar worden de haasjes, meestal een stuk of vier, geboren in een kuiltje in de grond, onder of achter een pol gras. Ze zijn "kant en klaar", d.w.z. ze hebben de oogjes open en zijn voorzien van een warm vachtje en als jongens kon onze woensdagmiddag niet meer stuk als we jonge hazen hadden gezien. Prachtig! De eerste tijd zijn er veel gevaren. Reiger, ooievaar, buizerd, kraai, wezel, kat, hond, koud en nat weer bedreigen de jonge haasjes. Nog een wonder dat er steeds weer een aantal overleeft. Ze eten alles wat de pot schaft, gras, klavertjes, kruiden, fruit en boomschors (dit vinden de fruitteler en de boswachter niet altijd fijn.) Ze groeien als kool en krijgen dezelfde zomer nog een of twee keer broertjes en zusjes.

In het najaar zaten er twee heel parmantig in een groen, groen knollenland. Toen kwam er daar een jager- jagerman enz. Dat "verdroten" vond ik overigens maar onnozele rijmelarij.

Informatiestand SBDV tijdens de Wildfair 29 september 2013

Informatiestand SBDV tijdens de Kerstmarkt in Kootwijk 21 december 2013

Overzicht activiteiten in 2014 en begin 2015:

2014

04 januari	vrijwilligerswerk Noorderhei.
25 januari	vrijwilligerswerk Tongerense heide.
15 februari	vrijwilligerswerk Noorderhei.
05 maart	woensdag: vrijwilligerswerk Tongerense heide.
08 maart	beamerlezing door: Mark van Essen.
15 maart	vrijwilligerswerk Noorderhei.
16 april	excursie Kroondomein.
12 mei	maandag: excursie Paleispark Het Loo.
21 juni	* Buitendag Staatsbosbeheer (schaapscheerdersfeest) Hoog Buurlo.
28 juni	vrijwilligerswerk Tongerense heide.
30 augustus	vrijwilligerswerk Noorderhei.
03 september	excursie Wisselse Veen / Tongerense heide.
10 september	woensdag: vrijwilligerswerk Tongerense heide.
20 september	* Honing- en hobbymarkt in Ugchelen.
24 september	woensdag: bronstexcursie Kroondomein.
27 september	vrijwilligerswerk Noorderhei.
28 september	* Wildfair in Wenum Wiesel (www.wildfairapeldoorn.nl)
11 oktober	beamerlezing door: Maas van de Ruitenbeek.
18 oktober	vrijwilligerswerk Tongerense heide.
01 november	Landelijke Natuurwerkdag.
08 november	vrijwilligerswerk Noorderhei.
29 november	vrijwilligerswerk Tongerense heide.
13 december	vrijwilligerswerk Zandhegge.

2015

03 januari	vrijwilligerswerk Noorderhei.
24 januari	vrijwilligerswerk Tongerense heide.
14 februari	vrijwilligerswerk Noorderhei.
07 maart	dialezing door: Geurt Besselink.
14 maart	vrijwilligerswerk Tongerense heide.

* Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe is aanwezig met een voorlichtingstand, zie publicaties in de dagbladen!

Giften

Als u een gift doet, mag u die misschien aftrekken.

Voor het aftrekken van gewone en periodieke giften gelden verschillende voorwaarden.

Een belangrijke voorwaarde voor het aftrekken van een gewone gift is dat u deze moet doen aan een algemeen nut beogende instelling (ANBI). Een ANBI is een kerkelijke, levensbeschouwelijke, charitatieve, culturele of wetenschappelijke instelling, of een instelling die op een andere manier bijdraagt aan het algemeen nut.

De Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe is door de Belastingdienst goedgekeurd als ANBI. Het ANBI nummer van de Stichting is: 8166.63.452

Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe

opgericht 4 juni 1986
Ingeschreven bij de Kamer van Koophandel
onder nummer S 41040043

**Doel: Bescherming en behoud van alle op de Veluwe
voorkomende diersoorten en hun natuurlijke omgeving.**

Bestuur:

Voorzitter	H. Bonekamp	tel: 055-3667617
Secretaris	H.L. Kats	tel: 055-3558686
Penningmeester	P.R. Wervers	tel: 06-22479168
Lid	W. Fiets	tel: 055-3556836
Lid	J. Rolfes	tel: 055-5413909
Beheerder website	P.A.G. Kats – Oostvogels	

SBDV – internetsite:

<http://www.sbdv.nl> of <http://www.stichtingbehoudierenwereldveluwe.nl>

Nieuwe donateurs aanmelden bij:

Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe
postbus 103
7300 AC Apeldoorn
055-3558686
e-mail: info@sbdv.nl (secretariaat)
e-mail: penningmeester@sbdv.nl

Donaties:	minimaal:	€ 5,- per jaar
	voor het leven:	€ 125,- eenmalig

Gironummer: NL95 INGB 0001 9464 58
T.n.v. Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe,
Apeldoorn

ANBI nummer van de Stichting is: 8166.63.452

Drukwerk: Drukkerij Dijkgraaf-Rijsdorp BV